

Антытэза ў паэзіі Максіма Танка і Алеся Разанава 1980-1990-х гадоў

У 1980–1990-я гг. Максім Танк і Алесь Разанаў былі амаль адзінымі беларускімі паэтамі, хто пайшоў шляхамі філасофскага асэнсавання свету. Кожны з іх знайшоў адметны мастацка-эстэтычны інструментарый, які стаў своеасаблівым метадам аналізу праблем вечных і сучасных. Абодва мастакі далучаюць чытача да вельмі важных, спрадвечных чалавечых ісцін і маральных каштоўнасцей – выступаюць паэтамі-філосафамі.

Шматлікія філасофскія вершы будуоцца на кантрасце, на супастаўленні розных з’яў. Сродкамі рэалізацыі кантрасу з’яўляюцца аксюмаран, акратэза, альтэрнатэза, амфітэза, дыятэза, антыменабала, антыфразіс, але найбольш распаўсюджанай стылістычнай фігурай выступае антытэза. У творах Максіма Танка і А. Разанава 1980–1990-х гг. намі вылучана каля 30 і каля 40 антытэз адпаведна.

Антытэза – гэта паэтычная фігура, заснаваная на кантрасным супастаўленні супрацьлеглых з’яў, якія ўласцівы розным дэнататам. Яна адлюстроўвае палярнасць з’яў, прыкмет, дзеянняў і можа выконваць самыя розныя функцыі ў тэксце. Напрыклад, надаваць дынаміку паэтычнаму радку або, наадварот, запаволенасць:

Будзеш шукаць – зблукасці,
Будзеш гукаць – зчымаеш,
Будзеш тужыць... [1, с. 96–97]

Антытэза дапамагае раскрыць своеасабліvasць філасофскага светаўспрымання паэта. Часам А. Разанаў стварае сваю антанімічную сістэму, якая звычайнаму чалавеку можа падацца парадаксальнай і алагічнай: “Калі быў *жывым ад жывых*, зайздросціў *жывым і жыўшым* – у іх усё добра і добра было, бо *усё ў іх па-чалавечы*, а стаўшы *жывым ад мёртвых* – раптам напоўніўся, што *жывеш...*” [1, с. 29] (тут і далей вылучана намі. – А.М.). Аўтар падзяляе людзей не толькі на *жывых і мёртвых*, а на *жывых ад жывых, жывых ад мёртвых, мёртвых ад жывых і мёртвых ад мёртвых*. У якасці крытэрыя падзелу выступае тое, ці захоўваецца памяць пра гэтага чалавека. А. Разанаў паведамляе: “Ты вырастаеш са *смерці: смерць* – калі помніш” [1, с. 28]. Мёртвыя, паводле паэта, падзяляюцца на *жывых* (калі пра іх помняць) і *мёртвых* (калі пра іх забыліся), па такім жа прынцыпе можна падзяліць і *жывых*. Базаі для стварэння разанаўскай сістэмы паслужыла такая катэгорыя, як памяць. Калі не звярнуць на гэта ўвагі, то даследаванне антыноміі “жыццё – смерць” становіцца бессэнсоўным і не дае поўнага ўяўлення пра творчую майстэрню А. Разанава, яго погляд на адвечную праблему “жыццё – смерць”.

У Максіма Танка “жыццё – смерць” – самая вялікая прадметна-тэматычная група, якая ўключае 20% усіх танкаўскіх антытэз. Мастак пашырае гэтую групу за кошт такіх кантэкстуальных супрацьпастаўленняў, як “смерць – бяссмерце”, “быццё – небыццё”. Калі ў А. Разанава *смерці* можа супрацьпастаўляцца *ўваскрашэнне*, то ў Максіма Танка – *перасяленне душы ў* іншыя істоты (рэінкарнацыя). Разам з тым прамое супрацьпастаўленне “душа

– цела” ў яго вершах не сустракаецца, а ў А. Разанава яно, наадварот, пашырана.

Амаль у кожнай тэматычнай антыноміі ёсць свае ўзроўні выражэння, свае тэматычныя падгрупы, напрыклад, для антытэзы “жыццё – смерць” імі будуць “нараджэнне – смерць”, “рай – пекла”: “Маці казалі:...ёсць *рай* і ёсць *пекла*. / Хто напакутуе – будзе ў *раі*” [1, с. 26]. У вершах 1980–1990-х гг. А. Разанава ў параўнанні з танкаўскімі творамі ўжываецца амаль у два разы больш антытэз (каля 500 моўных адзінак). Аднак у Максіма Танка некаторыя тэматычныя антытэзныя групы прадстаўлены больш шырока. Можна гаварыць пра рэлігійную афарбоўку антытэз старэйшага паэта: так, антытэз падгрупы “рай – пекла” ў яго значна больш, чым у А. Разанава. Акрамя таго, у паэзіі Максіма Танка можна вылучыць асобныя антытэзныя групы “бог – чорт” і “праведнікі – грэшнікі”, якіх увогуле няма ў А. Разанава: “Апошнімі часамі, / Калі *бог* і *чорт* / Займелі тэлевізары, / Першы – зусім забыў / Узнагароджваць *праведнікаў*, / А другі – варыць у *смаляе грэшнікаў*” [2, с. 328–329].

Па нашых назіраннях, адной з найбольш распаўсюджаных у лірыцы паэтаў з’яўляецца антытэза “зямное – нябеснае” (3) разоў яна сустракаецца ў А. Разанава і 20 у Максіма Танка. У паэзіі А. Разанава гэтая антытэза часцей ужываецца ў прамым значэнні, а ў Максіма Танка ў пераносным. Для Народнага паэта важнай з’яўляецца тэма мінулага ў яго ўзаемадачынненні з сучаснасцю: жыццё ў Заходняй Беларусі, Вялікая Айчынная вайна, Чарнобыльская катастрофа... Гэта ўзбагачае антыномію “мінулае – будучае”, якая складае 7% усіх антытэз. Асобна вылучаецца супрацьпастаўленне “мір – вайна”, якога няма ў вершах А. Разанава. Антыномія “мір – вайна” рэалізуецца праз вобразы рэчаў, што традыцыйна асацыіруюцца са стваральнай працай і смерцю – плугам і вінтоўкай: “Ну, што я скажу, Радзіма? / Хай лепш за мяне сягоння / Адкажуць мой *плуг* і *вінтоўка*...” [2, с. 52].

Большасць антытэз “*дабро – зло*”, “*святло – цемра*”, “*знешняе – ўнутранае*”, “*свабода – няволя*” і інш. носяць выразна філасофскую афарбоўку і дазваляюць мастакам даследаваць рэчаіснасць менавіта ў гэтым, філасофска-аналітычным ключы.

Такім чынам, антытэза з’яўляецца самай распаўсюджанай стылістычнай фігурай у філасофскай паэзіі Максіма Танка і А. Разанава 1980–1990-х гг. Паэтаў-філосафаў хвалююць спрадвечныя пытанні існавання чалавека і свету. З дапамогай антытэзы яны выяўляюць ўласныя адносіны да той ці іншай філасофскай праблемы, у яснаве якой заўсёды ляжаць супрацьлеглыя, супярэчлівыя, антанімічныя паняцці.

Літаратура

1. Разанаў, А. Каб мелі шчасце ўваскрасаць і лётаць / А. Разанаў. – Мінск : Логвінаў, 2006. – 168 с.
2. Танк, М. Збор твораў : у 13 т. / М. Танк. – Т. 6 : Вершы (1983–1995). – Мінск : Беларус. навука, 2008. – 454 с.